

פרשת וישלח

בפרק ל״ה של ספר בראשית נאמר:

טז/ וַיִּסְעוּ מִבֵּית אֵל וַיְהִי עוֹד כִּבְרַת הָאָרֶץ לָבוֹא אֶפְרָתָה וַתֵּלֶד רָחֵל וַתְּקַשׁ בְּלִדְתָּהּ:
יז/ וַיְהִי בְּהַקְשֹׁתָהּ בְּלִדְתָּהּ וַתֹּאמֶר לָהּ הַמְיַלֶּדֶת אַל תִּירְאִי כִּי גַם זֶה לָךְ בֵּן:
יח/ וַיְהִי בְּצֵאת נַפְשָׁהּ כִּי מֵתָה וַתִּקְרָא שְׁמוֹ בֶּן אוֹנִי וְאָבִיו קָרָא לוֹ בִנְיָמִין:
יט/ וַתָּמָת רָחֵל וַתִּקָּבֵר בְּדֶרֶךְ אֶפְרָתָה הִוא בֵּית לָחֶם:

התורה מספרת כאן על פטירתה הטראגית של רחל בשעת לידת בנימין. אולם לשון הפסוקים מעוררת קושי ברור. תחילה נאמר: ״**וַיְהִי בְּצֵאת נַפְשָׁהּ כִּי מֵתָה**״. מדוע צריך להזכיר שנפשה יצאה, ואחר כך להוסיף שהיא מתה? הלוא המיתה היא עצמה היפרדות הנשמה מן הגוף. ועוד, בפסוק הבא חוזרת התורה ואומרת: ״וַתָּמָת רָחֵל״. נמצא שהתורה משתמשת בשלוש לשונות רצופות כדי לתאר מאורע אחד. מה הצורך בהדגשה הזאת?

הדבר תמוה עוד יותר מפני שבדרך כלל, כאשר התורה מספרת על פטירתם של אנשים אחרים, היא אינה אומרת שנשמתם יצאה מגופם. מדוע דווקא אצל רחל מופיעה לשון מיוחדת זו? מה מבקשת התורה לגלות לנו בתיאור יוצא הדופן של פטירתה?

כדי להבין זאת, נקדים יסוד גדול מדברי ה**אריז״ל**[1] בעניין הקשר הרוחני שבין איש לאשתו. הנישואין אינם רק חיבור בין שני בני אדם, אלא יוצרים שינוי רוחני ממש. כאשר האיש אומר בשעת הקידושין: ״**הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי**״, הוא מוציא מפיו אור רוחני הנקרא אור מקיף, העוטף את אשתו. בכך נוצר השלב הראשון של הקשר הרוחני ביניהם, אך החיבור עדיין צריך להגיע לשלמות על ידי הקירוב הגופני.

בשעת החיבור הראשון מכניס האיש באשתו חלק מנשמתו, והוא הנקרא בלשון רבותינו: ״רוחא דשביק בגווה — הרוח שהוא משאיר בתוכה״. במסירה זו יש כמה חלקים שצריך להבחין ביניהם. חלק אחד נשאר קשור לנשמת האשה והוא בונה את הקשר הרוחני שבין בני הזוג. נוסף על כך נמסרים בה כוחות חיים אחרים, המיועדים להולדת הילדים שעתידים לבוא לעולם.

אמנם מספר כוחות החיים המיועדים לבנים אינו תלוי ברצון ההורים. האיש אינו מחליט כמה כוחות רוחניים למסור לאשתו, וגם האשה אינה קובעת כמה מהם תקבל. הדבר נקבע מן השמים, ועל פיו נקבעות האפשרויות הרוחניות של זרעם.

---

[1] טעמי המצוות, פרשת כי תצא; שער הפסוקים, פרשת וירא, סימן כ״א; וכן שער הגלגולים, הקדמה ל״ו.

על פי היסוד הזה מבאר ה**אריז"ל** את מה שאירע לרחל. יעקב מסר לה רק כוח חיים אחד שהיה מיועד להולדת זרע, ומכוחו נולד יוסף. אולם רחל השתוקקה ללדת בנים נוספים. עתה נוכל להבין את עומק בקשתה מיעקב בפרשה הקודמת[2]:

וַתֵּרֶא רָחֵל, כִּי לֹא יָלְדָה לְיַעֲקֹב, וַתְּקַנֵּא רָחֵל, בַּאֲחֹתָהּ; וַתֹּאמֶר אֶל-יַעֲקֹב הָבָה-לִּי בָנִים, וְאִם-אַיִן מֵתָה אָנֹכִי

רחל אומרת "בנים" בלשון רבים, מפני שלא רצתה להסתפק בבן אחד בלבד. אבל הדבר המפתיע ביותר נמצא בסוף הפסוק: "**הָבָה לִּי בָנִים וְאִם אַיִן מֵתָה אָנֹכִי**". בדרך כלל מבינים מילים אלו כביטוי לעומק צערה, אולם כפי שנראה, טמון בהן סוד לידתו של בנימין.

לאחר לידת יוסף כבר נוצל כוח החיים שנועד לזרעה של רחל. כדי שיוכל להיוולד בן נוסף, היה צורך לקחת כוח ממדרגה אחרת: מן ה"רוחא" שיעקב השאיר ברחל, שנעשתה חלק מנשמתה שלה. כוח זה לא נועד להינתן לילד, מפני שהוא היה חלק מן המבנה הרוחני של רחל עצמה. לכן העברתו לבנימין היתה מוכרחה להביא לפטירתה. נמצא שרחל כבר אומרת ליעקב שהיא מוכנה למות אם יהיה בכך צורך, ולמסור את חייה כדי לאפשר את לידתו של השבט האחרון מישראל.

מעתה מובנת הדייקנות הנפלאה בלשון התורה: "**וַיְהִי בְּצֵאת נַפְשָׁהּ כִּי מֵתָה**". יציאת הנפש אינה רק תיאור של המוות, אלא גילוי של התהליך הרוחני שגרם לו. כדי שבנימין יקבל את כוח החיים שהיה דרוש לקיומו, רחל נאלצה להיפרד מן החיות שנעשתה חלק מעצמותה. לידת בנימין התאפשרה אפוא במחיר חייה של אמו. משום כך התורה מזכירה תחילה את יציאת נפשה ורק אחר כך מודיעה על מותה: היא מלמדת שיציאת אותה חיות והעברתה לבנה הן שגרמו לפטירתה.

אולם מסירות נפשה של רחל נושאת משמעות רחבה הרבה יותר. ה**זוהר**[3] מגלה שלידת בנימין היתה שלב הכרחי בהשראת השכינה בישראל. כל עוד לא נשלמו שנים־עשר השבטים, המבנה הרוחני הראוי לקבלת השכינה היה חסר. בנימין השלים את המבנה הזה, ועל ידו יכלה השכינה להתחבר אל שנים־עשר השבטים ולקבל הארה עליונה. אלא שהשלמה זו היתה כרוכה בפטירת רחל, שמסירות נפשה אפשרה את לידתו. נמצא שהיא לא מסרה את חייה רק כדי לזכות בבן נוסף; בזכותה הושלמו שנים־עשר השבטים ונעשתה האפשרות להשרות שכינה בעולם. פטירתה נעשתה אפוא יסוד להשראת השכינה בארץ.

רעיון זה מקבל המשך נפלא בדברי ה**בני יששכר**[4] בעניין שלושת בתי המקדש. רבותינו מלמדים שכל חודש מחודשי השנה שייך לאחד משנים־עשר השבטים. והנה שלושת החודשים הקשורים לבניינם או לחנוכתם של שלושת בתי המקדש מכוונים דווקא כנגד צאצאי רחל. בית המקדש הראשון, שבנה שלמה המלך, נחנך בחודש תשרי, השייך לאפרים. בית המקדש השני זכה לחנוכה מחודשת בחודש כסלו, בניצחון החשמונאים, וחודש זה שייך לבנימין[5]. בית המקדש השלישי, שאנו עדיין מצפים לבניינו, שייך לחודש מרחשוון, המכוון כנגד מנשה. נמצא ששלושת בתי המקדש, שהם מקומות השראת השכינה, קשורים לשלושת צאצאי רחל: אפרים ומנשה בני יוסף, ובנימין.

מעתה מקבלת ההקבלה הזאת משמעות שלמה. רחל מסרה את חייה כדי שיושלמו שנים־עשר השבטים וכדי שהשכינה תוכל לשרות בארץ. נראה שמן השמים גמלו לה על מסירותה, ונתנו דווקא לצאצאיה שייכות לשלושת השלבים הגדולים של השראת השכינה. מי שמסרה את חייה כדי שהשכינה תרד לעולם, זכתה שבניה יהיו קשורים לשלושת בתי המקדש. מסירותה מוסיפה אפוא להוציא פירות בכל הדורות, עד הגאולה השלמה.

אין זה מקרה שבנימין שייך דווקא לחודש כסלו ולימי חנוכה. כפי שננסה לבאר, הקשר הזה טומן בחובו יסוד עמוק, הנוגע למסירות נפשה של רחל ולהשראת השכינה. מתוך כך נוכל גם לגעת בשאלה אחרת, העולה מדבר מפתיע המיוחס ל**חתם סופר**[6]. לפי דבריו, משה רבנו קיבל את סודות התורה בכ"ה בכסלו, היום שבו מתחילה חנוכה. הדבר צריך ביאור: מניין לנו שדווקא ביום זה היתה מסירה מיוחדת של סודות התורה? המביאים את הדברים אינם מגלים את מקורם. עלינו להבין מה מיוחד בכ"ה בכסלו עד שהוא ראוי להתקשר לגילוי סודות התורה.

---

2 בראשית ל, א.

3 פרשת ויצא, חלק א, דף קנ"ח ע"ב, ד"ה "דכיון דאתיליד בנימין".

4 מאמרי חודש מרחשוון, מאמר א.

5 הבני יששכר מבאר שהחנוכה שנעשתה בבניין הבית השני בימי עזרא עדיין לא היתה העמדתו השלמה של הבית, מפני שישראל היו אז תחת שלטון פרס. רק במרד החשמונאים בימי חנוכה שבה המלכות לישראל, לאחר שדחו את היוונים וביטלו את שלטונם, ואז נחנך המקדש בלי שום עיכוב.

6 מנהגי החתם סופר, פרק ט.

כדי להתקדם במהלך, נחזור למאורע שאירע זמן רב לפני נס חנוכה. ה**פסיקתא רבתי**[7] מלמדת שמלאכת המשכן נשלמה בכ״ה בכסלו, אך חנוכתו נדחתה עד לאחד בניסן. המדרש מבאר שהקב״ה ביקש לשמור את חנוכת המשכן לחודש ניסן, שבו נולד יצחק, ואילו חודש כסלו קיבל לימים את שכרו בחנוכת בית המקדש בידי החשמונאים.

אולם הדברים מעוררים קושי. אם רצון הקב״ה היה לחנוך את המשכן בחודש ניסן, מדוע התחילה מלאכתו זמן רב כל כך קודם לכן? אפשר היה להתחיל את הבנייה מאוחר יותר, כדי שתסתיים סמוך ליום החנוכה שנקבע. מדוע הוביל הקב״ה את בני ישראל לסיים את המשכן כבר בכ״ה בכסלו, ואחר כך המתינו יותר משלושה חודשים?

השאלה מתחזקת לאור דברי ה**שפתי כהן**[8], על הפסוק: ״**וַתִּכֶל כָּל עֲבֹדַת מִשְׁכַּן אֹהֶל מוֹעֵד**״. התורה אינה מייחסת את גמר המלאכה לאומנים, אלא אומרת כאילו העבודה נשלמה מאליה. הוא מבאר שמלאכת המשכן התחילה בי״ג בתשרי ונגמרה בכ״ה בכסלו, בתוך פחות מחודשיים וחצי. בדרך הטבע אי אפשר היה לבנות את המשכן בזמן קצר כל כך; לדבריו, גם שנה או שנתיים לא היו מספיקות. בהכרח היתה כאן סייעתא דשמיא מיוחדת שהביאה להשלמתו בדרך נס. משום כך הוא נקרא ״מִשְׁכַּן הָעֵדֻת״, מפני שעצם עשייתו מעידה על העזרה מן השמים שזכו לה בני ישראל.

מעתה השאלה חריפה עוד יותר. מדוע עשה הקב״ה נס והחיש כל כך את מלאכת המשכן, עד שעבודה של שנים נשלמה בתוך שבועות אחדים, אם לאחר מכן עמדו להמתין יותר משלושה חודשים עד חנוכתו? אילו עבדו האומנים בדרך הטבע, היתה המלאכה מסתיימת ממילא סמוך לאחד בניסן. משמע שהיה צורך שהמשכן ייגמר דווקא בכ״ה בכסלו, גם אם חנוכתו תידחה. עלינו להבין את סודו של יום זה.

כדי לבאר מדוע היה המשכן מוכרח להסתיים בכ״ה בכסלו, נעיין בדברי ה**זוהר**[9]. הזוהר מגלה שלבצלאל היו סודות התורה שנצרכו לבניין המשכן. הוא זכה להשיג את האור הגנוז, האור הראשון של הבריאה שהקב״ה הסתיר, ושבאמצעותו אפשר להשיג את עומק החכמה האלוקית. בכוח האור הזה ובכוח הסודות שהתגלו בו בנה בצלאל את המשכן. בנייתו לא היתה אפוא מלאכה גשמית בלבד, אלא גילוי של הסודות העמוקים ביותר בתורה. השלמת המשכן בכ״ה בכסלו מסמנת גם את שלמותו של גילוי זה. מכאן נוכל להתקרב להבנת המסורת המיוחסת ל**חתם סופר**, שמשה רבנו קיבל ביום זה את סודות התורה. עדיין צריך לברר מה הקשר המדויק בין החכמה שבה השתמש בצלאל לבין הגילוי המיוחד שקיבל משה.

עתה נעמיק יותר. ה**מדרש**[10] מביא מאמר מפתיע בעניין פטירתו של הבל: **״וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אָמַר בְּתִשְׁרֵי נִבְרָא הָעוֹלָם. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אָמַר בְּנִיסָן נִבְרָא הָעוֹלָם. מַאן דְּאָמַר בְּתִשְׁרֵי נִבְרָא הָעוֹלָם עָשָׂה הֶבֶל קַיָּם מִן הַחַג וְעַד הַחֲנֻכָּה. מַאן דְּאָמַר בְּנִיסָן נִבְרָא הָעוֹלָם עָשָׂה הֶבֶל קַיָּם מִן הַפֶּסַח וְעַד הָעֲצֶרֶת. בֵּין לְדִבְרֵי אֵלּוּ בֵּין לְדִבְרֵי אֵלּוּ הַכֹּל מוֹדִים שֶׁלֹּא עָשָׂה הֶבֶל בָּעוֹלָם יוֹתֵר מֵחֲמִשִּׁים יוֹם.**״

דברי המדרש מעוררים קושי ברור בחשבון חמישים הימים. אם הבל נולד בחג הסוכות, בט״ו בתשרי, ונפטר בחנוכה, בכ״ה בכסלו, הרי עברו יותר מחודשיים, קרוב לשבעים יום, ולא חמישים. כיצד קבעו רבותינו בפירוש שלא חי יותר מחמישים יום? הסתירה בולטת כל כך, עד שמפרשים אחדים העלו את האפשרות שנפלה טעות סופר בנוסח המדרש. אולם ה**יערות דבש**[11] מציע ביאור נפלא, שלפיו אפשר להגיע לחשבון זה מתוך סדר הזמנים של בריאת העולם.

לפני שנבאר את חשבונו, נזכיר עוד מאמר חז״ל על נסיבות מותו של הבל. ה**מדרש**[12] אומר שקין והבל נחלקו, בין השאר, בחלקו של מי ייבנה בית המקדש. המריבה לא היתה רק על רכוש גשמי, אלא גם על המקום שבו עתידה השכינה לשרות. ידיעה זו חשובה מאוד למהלך שלנו, מפני שהיא קושרת את הרצח הראשון בתולדות האנושות לשאלת השראת השכינה בעולם. מאחר שהקב״ה קיבל את קרבנו של הבל ולא את קרבנו של קין, מסתבר שקין ראה בכך הכרעה מן השמים לטובת הבל, ומתוך כך בערה בו הקנאה.

ה**יערות דבש** מבקש להוכיח שחמישים הימים הנזכרים במדרש הם חשבון מדויק. תחילה הוא מסביר מדוע יש מדרשים הקובעים שהבל נולד בפסח או בסוכות. קין נולד עם אחות תאומה, ולכן היה אדם הראשון צריך להמתין ארבעה־עשר יום קודם שישוב אל חוה, כדין טומאה של יולדת נקבה. מאחר שהאבות קיימו חלק ממצוות התורה עוד קודם

---

7 פרק ו.

8 שמות ל״ט, ל״ב.

9 פקודי, דף ר״כ ע״ב, עם ביאור המתוק מדבש, ד״ה ״מנלן דכתיב״.

10 בראשית רבה כ״ב, ד.

11 חלק א, דרוש ט״ו.

12 בראשית רבה כ״ב, ז.

שניתנה, המתנה זו מבארת מדוע הבל ותאומתו נולדו חמישה־עשר יום לאחר קין.

בהמשך מבסס היערות דבש את חשבונו על מהלך גרמי השמים בששת ימי בראשית. באותם ימים נעו המזלות במהירות גדולה בהרבה ממה שאנו מכירים היום. מן היום הרביעי, שבו נתלו המאורות, ועד היום השישי עבר השמש בכמה מזלות. בבוקרו של היום השישי הוא עמד במזל השייך לחודש תשרי. אולם מהלך המזלות הואט רק כאשר נשלמה הבריאה, כפי שנרמז בלשון "וַיְכֻלּוּ". לכן בשעות האחרונות של אותו יום המשיך השמש במהלך המהיר עד שהגיע למזל הבא, השייך לחודש מרחשוון.

לפי זה יוצא דבר פלא: חג הסוכות הראשון היה בט"ו במרחשוון, בזמן שהשמש עמד במזל עקרב. באותו יום נולד הבל, חמישה־עשר יום לאחר לידת קין. ה**יערות דבש** מוסיף שבכך אפשר להבין גם את טעותו של ירבעם בן נבט, שקבע חג בחודש מרחשוון, ובדרך מעוותת חיקה את התאריך הראשון של חג הסוכות.

מכאן מגיע היערות דבש לחשבון מפתיע. מט"ו במרחשוון ועד כ"ד בכסלו ועד בכלל יש ארבעים יום. לאחר מכן באים שמונת ימי חנוכה, וביחד ארבעים ושמונה יום. לפי זה נהרג הבל ביום שלאחר חנוכה, ביום הארבעים ותשעה לחייו.

הוא מסיים את דבריו בלשון חזקה מאוד: "**ודוק כי הוא אמת לאמיתה של תורה**". אין הוא מציג את החשבון כרמז בעלמא, אלא כביאור אמיתי לזמן שמזכיר המדרש. לדבריו, הבל אכן נולד בט"ו במרחשוון ונפטר מיד לאחר שמונת ימי חנוכה. נמצא שתקופת חנוכה היתה קשורה כבר בראשית ימי האנושות למאורע מכריע בתולדות העולם הרוחני.

אף על פי כן, בדרך אפשר היינו רוצים להציע שינוי קטן בחשבון. אם נניח שבאותה שנה היה חודש מרחשוון מלא, אפשר להזיז את החשבון ביום אחד ולומר שהבל נפטר ביום השמיני של חנוכה עצמו. בחשבון הכולל גם את יום לידתו נוכל אז להגיע לחמישים הימים שאמר המדרש. הצעה זו היא כמובן בגדר אפשרות בלבד, ואינה חשבונו של ה**יערות דבש**, אולם היא מחזקת עוד יותר את הקשר שבין פטירת הבל לימי חנוכה, שהרי לשון ה**מדרש** אומרת בפירוש שלא האריך ימים מעבר לחנוכה.

מעתה נוכל להציע הבנה חדשה בקרבנותיהם של קין והבל. ה**דעת זקנים**[13] מדגיש את סמיכות הקרבנות לרצח הבל. לפי המהלך שלנו, מאורעות אלו התרחשו בימי חנוכה, ולפי האפשרות שהצענו — ביום השמיני של החג. אפשר אפוא לומר שקרבנותיהם של קין והבל היו מעין חנוכת המזבח הראשונה, שקדמה לחנוכה שנעשתה דורות רבים לאחר מכן.

רמז לכך נמצא בפסוק[14]: "**זֹאת חֻקַּת הַמִּזְבֵּחַ**", שחז"ל קושרים לימי חנוכה. כשם שחנוכת המשכן הגיעה לשלמותה ביום השמיני, כך ביקשו קין והבל לחנוך מזבח לשכינה בסוף אותה תקופה. הדבר מובן יותר לאחר שלמדנו שמריבתם היתה על מקומו של בית המקדש. קרבנם לא היה עבודה פרטית בלבד, אלא ניסיון לקבוע מקום להשראת השכינה בארץ. אפשר להציע שקדושת היום השמיני של חנוכה כבר היתה טמונה מראשית הבריאה, והמאורעות של המשכן ושל החשמונאים רק גילו את המדרגה הרוחנית שקין והבל ביקשו להביא לעולם.

אולם עדיין נשארת שאלה יסודית: מדוע היה הבל צריך למות? התורה מציגה אותו כצדיק שהקב"ה קיבל את קרבנו, שלא כקרבן קין. מדוע לא הגן עליו הקב"ה מיד הרוצח? כיצד ייתכן שהאדם הראשון שקרבנו נתקבל לרצון היה גם הנרצח הראשון בעולם?

רבותינו נותנים לנו פתח לתשובה. הם מבארים[15] שכאשר הקריב הבל את קרבנו, ירדה השכינה לקבלו. מרוב עוצמת הגילוי הסתכל הבל בשכינה יותר מן המותר, ועל כך נתחייב מיתה. כך מובא גם ב**תיקוני הזוהר**[16], המזכירים את חטאו של הבל שהביט בשכינה. לא היתה זו עבירה פשוטה, אלא חוסר גבול מול גילוי אלוקי. הבל זכה שעל ידי קרבנו תרד השכינה, אך לא ידע לשמור על המרחק ועל הצניעות הנצרכים מול קירבה גדולה כל כך.

לפי זה אפשר להבין את המאורע בדרך חדשה. אם קרבנו של הבל הובא ביום השמיני של חנוכה, כפי שהצענו, הרי יום זה היה ראוי להיות החנוכה הראשונה של השכינה בעולם. אולם דווקא בשעת ירידת השכינה חטא הבל ופגם בגילוי. במקום שהשכינה תתקיים בעולם בקביעות, מעשהו גרם להפסקת ההארה ולהסתלקותה. כבר בראשית האנושות, היום שהיה מיועד להשראת השכינה לא הגיע לתכליתו בגלל מי שהיה אמור לאפשר את השראתה.

מעתה מובן מדוע כ"ה בכסלו היה צריך להיות יום מיוחד כל כך. כאשר התחילו בני ישראל לבנות את המשכן, הם עמדו לתקן את הכישלון שהיה בימי הבל.

---

13 בראשית ד, ד.

14 במדבר ז, פ"ד.

15 ראה בין השאר רבנו בחיי, שמות ג, ו; האריז"ל, שער הפסוקים, פרשת לך לך.

16 תיקון ס"ט, דף קי"ח ע"א.

המשכן נועד לאפשר לשכינה לשכון בקביעות בין בני אדם, ולהשלים את מה שקרבנו הראשון של הבל לא הצליח לקבוע בעולם. משום כך עשה הקב״ה נס והחיש את המלאכה, כדי שתסתיים דווקא בכ״ה בכסלו. יום זה היה ראוי להיות זמן תיקונו של חטא הבל על ידי גילוי חדש של השכינה, הפעם בתוך משכן שהוכן במיוחד לכבודה.

אלא שגם הפעם נדחתה החנוכה. מדוע, לאחר שהקב״ה החיש בדרך נס את בניית המשכן, הוא דחה את חנוכתו עד לאחד בניסן? נראה שבני ישראל עדיין לא השלימו את תיקון החטא שמנע את קביעות השכינה בימי הבל.

כדי להבין זאת נחזור למתן תורה. כאשר התגלה הקב״ה בהר סיני, נתמלאו בני ישראל יראה גדולה וביקשו שמשה יהיה המתווך בינם לבין הקב״ה. התורה מביאה את דבריהם[17]:

דַּבֵּר אַתָּה עִמָּנוּ וְנִשְׁמָעָה וְאַל יְדַבֵּר עִמָּנוּ אֱלֹקִים פֶּן נָמוּת

חז״ל מלמדים[18] שנשמותיהם פרחו בשעת הדיבור האלוקי, והקב״ה החזירן לגופם. אף שבקשתם נבעה מיראה, היא גילתה גבול בנכונותם לקבל את השכינה. כאשר ראו שהם עלולים למות משמיעת דבר ה׳, העדיפו בני ישראל להפסיק את הקירבה הישירה ולשמור מרחק. הבל חטא מפני שהתקרב אל השכינה בלי הגבול הראוי, ואילו בני ישראל נפלו לצד השני: הם נבהלו מן הקירבה וביקשו שלא לשמוע עוד את הדיבור מפי הגבורה. בשני המקרים לא הגיע גילוי השכינה לשלמותו.

עתה נוכל להבין מדוע בחר הקב״ה להמתין לחודש ניסן, שבו נולד יצחק. יצחק מייצג את המידה שהיתה חסרה אז לבני ישראל. בעקדה הוא הסכים למסור את חייו כדי לקיים את רצון ה׳. הוא לא ביקש לשמור על חייו במחיר התרחקות מן הקב״ה, אלא היה מוכן לוותר על עצם קיומו למענו. כשדחה הקב״ה את חנוכת המשכן לחודש לידתו של יצחק, הוא לימד את בני ישראל מהי ההכנה הדרושה לקבלת השכינה בשלמות: רצון להתדבק בה׳ העומד אפילו מעל טבעו של האדם לשמור על חייו.

הדבר מבאר גם את המסורת המיוחסת ל**חתם סופר**, שמשה קיבל את סודות התורה בכ״ה בכסלו. שלא כבני ישראל, משה לא היה שותף בחטא העגל וגם לא ביקש שהדיבור האלוקי ייפסק. אדרבה, הוא השתוקק תמיד לקירבה גדולה יותר, עד שביקש[19]: ״**הַרְאֵנִי נָא אֶת כְּבֹדֶךָ**״. אף שחנוכת המשכן נדחתה לכלל ישראל, משה עצמו היה ראוי לגילוי הרוחני השייך לכ״ה בכסלו. אפשר לומר שסודות התורה שקיבל היו גילוי של האור הגנוז, אותו אור שבו השתמש בצלאל בבניין המשכן. ההארה שהיתה ראויה להתגלות בחנוכת המשכן עדיין לא יכלה להופיע בשלמות בכלל ישראל, אבל משה כבר היה יכול לקבל את סודותיה.

דורות רבים עברו עד שכ״ה בכסלו שב אל תפקידו האמיתי. הדבר אירע בימי החשמונאים. מול מלכות יוון קמה קבוצה קטנה להילחם בצבא שהיה גדול וחזק ממנה לאין שיעור. בדרך הטבע לא היה להם שום סיכוי לנצח, אך הם סירבו לוותר על התורה ועל עבודת ה׳. בני ישראל במעמד הר סיני ביקשו להפסיק את הדיבור מפחד המיתה, ואילו החשמונאים היו מוכנים לסכן את חייהם כדי לשוב אל הקירבה. בכך גילו את מסירות הנפש שהיתה חסרה במתן תורה, ושיצחק גילה בעקדה.

מעתה מובן מדוע עיקרו של חג החנוכה נקשר לנס פך השמן, אף שגם הניצחון במלחמה היה נס גדול. ניצחון החשמונאים היה האמצעי לשחרור בית המקדש, אבל נס המנורה גילה את התכלית הרוחנית של מלחמתם. האור שדלק מעבר לגדרי הטבע העיד שהשכינה חזרה להתגלות במקדש. השראת השכינה שנפגמה בימי הבל, ושנדחתה בשעת בניין המשכן, הופיעה מחדש בזכות מסירות נפשם של החשמונאים. נס השמן היה הסימן הגלוי של התיקון הזה.

עתה נשוב לרחל ונבין מדוע בנימין שייך דווקא לחודש כסלו. למדנו שרחל מסרה את חייה כדי שבנה השני ייוולד, שנים־עשר השבטים יושלמו והשכינה תוכל לשרות בישראל. כל המהלך שלמדנו מראה שקדושת חנוכה עומדת על הנכונות להעדיף את הקירבה אל הקב״ה על פני עצם החיים. הבל מת מפני שהביט בשכינה בלי הגבול הראוי. בני ישראל העדיפו להתרחק מן הגילוי כדי לשמור על חייהם. החשמונאים היו מוכנים למסור את נפשם כדי להשיב את השכינה למקומה. אולם עוד הרבה לפניהם גילתה רחל אותה מסירות.

רחל ידעה שלידת בנימין תעלה לה בחייה, ואף על פי כן קיבלה עליה את הקרבן כדי להשלים את שנים־עשר השבטים ולאפשר את השראת השכינה. היא היתה יכולה לשמור על חייה, אבל בחרה ללדת את הבן שעל ידו תוכל השכינה לשרות בישראל. הקשר שבין בנימין לחנוכה אינו אפוא התאמה חיצונית בין שבט לחודש, אלא גילוי של אותו יסוד רוחני. בנימין נולד ממסירות נפשה של אם שהעדיפה את השראת

---

17 שמות כ, ט״ז.

18 מסכת שבת פ״ח ע״ב.

19 שמות ל״ג, י״ח.

השכינה על חייה שלה. דורות רבים לאחר מכן החזירו החשמונאים את השכינה למקומה, כאשר גם הם היו מוכנים לסכן את חייהם.

זהו אולי המסר העמוק ביותר של חנוכה. בכל שנה אנו חוגגים את האור שדלק בדרך נס בבית המקדש, אך לפעמים שוכחים שהאור הזה הופיע רק מפני שהיו אנשים שמסרו למענו את הכול. עוד לפני החשמונאים עמדה רחל אמנו, שמסרה את חייה כדי שאור השכינה יוכל יום אחד לרדת לעולם. היא לא ראתה את שנים־עשר השבטים יחד, לא זכתה לראות את בית המקדש ולא ידעה את נס חנוכה. ובכל זאת, כל אחד מן המאורעות האלה נושא את חותם מסירותה. רחל הסכימה שאורה הפרטי יכבה כדי שאור השכינה יאיר בעולם. כאשר אנו מדליקים את נרות החנוכה, נוכל לזכור גם את הירושה שהשאירה לנו רחל אמנו: האור הגדול ביותר הוא האור שאדם מוכן למסור הלאה, אפילו במחיר חייו.

שבת שלום.

יהודה משה שרביט

כדי להקדיש את דבר התורה הבא לעילוי נשמת או לברכה, ניתן ליצור קשר בכתובת המייל

yamcheltorah@gmail.com